દરિદ્રનારાયણ જ્ઞાનપ્રચારમાળા :: પુ૦ ૬

ગાંધીજીના ૧૧ મુદ્દાઓ

હૂંડિયામણ

[મુદ્દો બીજો]

લેખક : ડુંગરશી ધરમશી સંપટ

પ્રકાશક
પ્રસ્થાન કાર્યાલય
અમદાવાદ

બે પૈસા

નિવેદન

દેશમાં અત્યારે ચારે બાજુએ સત્યાગ્રહનો વિગ્રહ ચાલે છે. તે વિગ્રહને અંગે અનેક સ્ત્રીપુરુષોને જાતજાતનાં દુઃખ સહન કરવાં પડે છે. આ બધું આપણે શા માટે સહન કરીએ છીએ તે આપણે જાણીએ છીએ છતાં તે હમેશાં સ્મરણમાં રાખવું ઘટે છે.

આ સત્યાગ્રહનો વિગ્રહ હિંદુસ્તાનમાં પૂર્ણસ્વરાજ સ્થાપવા માટે છે. પણ આ વિગ્રહ બીજા હિંસક વિગ્રહો જેવો નથી, એટલે તેમાં સત્યાગ્રહી વિગ્રહ કરનાર હમેશાં સામા પક્ષ સમક્ષ પોતાની ઓછામાં ઓછી માગણીઓ રજૂ કરે છે; અને એ રીતે પ્રતિપક્ષીને પોતાની માણસાઇ પ્રકટ કરવાની તક આપે છે. ગાંધીજીએ તે ન્યાયે સત્યાગ્રહના વિગ્રહનો પ્રારંભ કર્યો તે પહેલાં વાઈસરૉય સાહેબ આગળ હિંદુસ્તાન માટે અગિયાર માગણીઓ રજૂ કરી અને 'ધુંટણ નમાવી' વિનંતિ કરી કે આટલું તો આપો. ગાંધીજીએ રજૂ કરેલી આ અગિયાર માગણીઓનું આપણને બરાબર ભાન હોવું જોઈએ. અમારો ઇરાદો ગાંધીજીની માગણીઓના અગિયાર મુદ્દાઓનો બને તેટલી સરલ રીતે ખ્યાલ આપવાનો છે. અંગ્રેજીમાં 'પૉલિટિકસે' 'બૉમ્બે ક્રૉનિકલ' માં આ વિષે લેખો આપ્યા છે. ગુજરાતીમાં એ રીતે લેખો આવે તે ઇષ્ટ છે. આ કામમાં તે તે વિષયના જાણકારો અમને મદદ કરશે તો ઉપકાર માનીશું. નીચેનો લેખ ગાંધીજીના બીજા મુદ્દા વિષે છે. તે આ પ્રમાણે છે: "હૂંડિયામણનો દર રૂપિયાની ૧૬ પેન્સ થાય." (નવજીવન તા. ૨, ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૦)

તંત્રી : 'પ્રસ્થાન'

*

ઉપરની નોંધ અને સાથેનો લેખ 'પ્રસ્થાન' માસિકમાં છપાયેલાં તે પ્રચારયોગ્ય લાગવાથી આ માળામાં આપવાની યોજના કરી છે. અગિયાર મુદ્દાઓને લગતા બીજા લેખો પણ આ માળામાં આપવાની ધારણા છે જ.

પ્રકાશક

સંચાલક અને પ્રકાશક : રણછોડજી કેસુરભાઈ મીસ્ત્રી : પ્રસ્થાન કાર્યાલય : અમદાવાદ : મુદ્રક : મૂળચંદભાઈ ત્રીકમલાલ પટેલ : સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ : પાનકોરનાકા : અમદાવાદ

પહેલી આવૃત્તિ — શ્રાવણ, સં. ૧૯૮૬

હિંદી ચલણ અને ૧૮ પેન્સનું હૂંડિયામણ

હિંદમાં અગાઉ જુદા જુદા પ્રદેશોમાં જુદા જુદા પ્રકારનું ચલણ હતું. કોઇ ભાગમાં રૂપિયાનું તો કોઇ ભાગમાં સોનાની મહોરોનું ચલણ હતું. સાથે તાંબાના સિક્કાનું ચલણ હતું. પરંતુ તેની કિંમત રૂપાના કે સોનાના સિક્કામાં ઠરાવેલી હતી. હિંદમાં રૂપિયાને મુખ્ય સિક્કા તરીકે ગણવાનું હિંદી સરકારે ૧૮૦૬ માં વિચાર્યું. અનેક મુશ્કેલીઓ દૂર કરી સને ૧૮૬૫માં એ ઠરાવ અમલમાં આવ્યો. એક રૂપિયામાં ઓછી કિંમતની ચાંદી વાપરવામાં આવે છે, પરંતુ કાયદા અનુસાર હિંદી સરકારે તેની કિંમત પૂરો એક રૂપિયો રાખેલ છે. અને ગમે તેટલી મોટી હદ સુધી એ રૂપિયાનો સિક્કો કાયદાસર ચલણ તરીકે સ્વીકારાયો છે.

દુનિયાનું ચલણ

જગતના બીજા દેશોમાં એક જ સરખું ચલણનું ધોરણ સ્થપાયું હોત એટલે કે સોનાના સિક્કાને જ મુખ્ય ગણી, તેના ઉપર અરસપરસનો વહેવાર નિભાવાયો હોત તો દુનિયાના ચલણમાં મોટો ફેરફાર થવાનો સંભવ ઘણો ઓછો થઇ શકત. દાખલા તરીકે ઈંગ્લંડમાં સોનાના સિક્કાઓને ચલણી નાણાં તરીકે અમુક

હદ સુધી રાખવાનો રિવાજ છે, પરંતુ ચીનમાં ચાંદીનું ધોરણ છે. એટલે પરદેશો સાથેના વેપારી સંબંધને અંગે નાણાંની આપ-લે કરવા માટે હૂંડીના વહેવાર દ્વારા દુનિયાના ચાંદીના ભાવ અને સોનાનાં નાણાં વચ્ચે સંબંધ બંધાયલો રહ્યો છે. ચાંદી અને સોનાના ભાવોની વચ્ચે વારંવાર મોટું અંતર અને ફેરફાર થતા હોવાથી દુનિયાના દેશોના હૂંડિયામણના ભાવોમાં પણ મોટો ફેરફાર થતો રહે છે.

હિંદના ચલણ ઉપર અસર

હિંદ પરદેશો ખાતે ચોખા, ઘઉં, અનાજનાં બીઆં, શણ, ચાહ વગેરે મોટા પ્રમાણમાં કાચાં દ્રવ્યો ચઢાવે છે; અને બદલામાં કાપડ, ખાંડ, સાંચાકામ, લોઢું અને કાચના પદાર્થો વગેરે મોટી રકમનો તૈયાર માલ મંગાવે છે. હૂંડીઓ દ્વારા આવક જાવક માલોનાં નાણાંની આપ-લે પરદેશો સાથે હિંદ કરે છે. દેશાવરોની આંટ અને ચાંદીના ભાવોમાં થતા ફેરફારોને લીધે આ હૂંડિયામણના ભાવો ઉપર મોટી અસર થાય છે, જેથી પોતાના દેશના સિક્કાની કિંમત અને પોતાની આંટ ટકાવી રાખવા તે તે દેશની સરકાર કાયદા બાંધી હૂંડિયામણને સ્થિર કરવા મોટો પ્રયત્ન કરે છે. ચાંદીનો ભાવ ઘટયો તેને લીધે દુનિયાના બજારમાં રૂપિયાની કિંમત સોળ પેન્સ કરતાં ઓછી રહી. ૧૯૧૪ પછીનાં લડાઇનાં વરસો દરમિયાન ચાંદીનો ભાવ વધ્યો ત્યારે હિંદી સરકારે કાયદામાં ફેરફાર કરી એક રૂપિયાની સોળ પેન્સને બદલે ચોવીસ પેન્સ ભાવ ઠરાવ્યો. પાછા ચાંદીના ભાવો ઘટતાં ૧૯૨૭ માં અઢાર પેન્સ ભાવ કાયદાથી કરાવવામાં આવ્યો.

હિંદના ચલણનો ઈતિહાસ

હિંદમાં સને ૧૮૯૩ પહેલાં ચાંદીના ધોરણ ઉપર ચલણની વ્યવસ્થા હતી. પરંતુ ચાંદીના ભાવોમાં થતા વારંવારના ફેરફારોની

સોનાના ચલણુવાળા દેશોની સાથેના સંબંધને નીભાવી રાખવા હર્સલ કમિટિએ કરેલી ભલામણુ મુજબ ટંકશાળોમાં છૂટથી રૂપિયા પાડવાનું બંધ કરવામાં આવ્યું. આ પગલાંથી રૂપિયાની કિંમત સુધરી ગઇ. સને ૧૮૯૮માં રૂપિયાની કિંમત સોળ પેન્સ સુધી થઇ ગઇ. સને ૧૮૯૮માં ચલણુના સવાલની ફરી તપાસ કરવા માટે ફાઉલર કમિટિ નીમવામાં આવી. એ કમિટિએ (૧) છૂટથી રૂપિયા પાડવાનું ચાલુ બંધ રાખવા સૂચવ્યું; (૨) રૂપિયાનો સોનાના ચલણુવાળા દેશો સાથે મુખ્ય સંબંધ હોવાથી રૂપિયાની કિંમત સોનામાં આંકવા ઠરાવ્યું; (૩) સોનામહોરને કાયદેસર ચલણુના સિક્કા તરીકે સ્વીકાર્યો; (૪) રૂપિયાની કિંમત સોળ પેન્સ સોનાની ઠરાવવામાં આવી. સોનામહોરની કિંમત રૂપિયા પંદર ઠરાવવામાં આવી; (૫) હિંદમાં રૂપિયાનું ચલણુ ચાલુ રહ્યું, પરંતુ સરકાર રૂપિયાના બદલામાં હિંદમાં જ સોનું આપવા બંધાયેલ નથી; (૬) રૂપાના સિક્કામાં થતા નફાના નાણાંનું સોનું લઇ લંડનમાં રીઝર્વ રાખવું અને તેનો ઉપયોગ હૂંડિયામણુ ટકાવવા માટે કરવો.

આ ભલામણો અનુસાર સોનામહોરોના સિક્કા પાડવા માટે મુંબઈની ટંકશાળમાં વ્યવસ્થા કરવાની ગોઠવણુ થઇ, પરંતુ અંગ્રેજ નાણાંખાતાએ એ યોજનામાં વાંધો લીધો તેથી હિંદમાં સોનાના સિક્કા પાડવાનું બંધ રહ્યું અને સોનાનું ચલણુ સ્થાપી શકાયું નહિ. આ સંબંધી હિંદી સરકારનો સ્ટેટ સેક્રેટરી સાથે ઘણો પત્રવ્યવહાર ચાલ્યો, તેના પરિણામમાં ચેમ્બરલેન કમીશન સને ૧૯૧૩માં નીમાયું.

ચેમ્બરલેન કમીશનની ભલામણો

એ કમીશને નીચેની ભલામણો કરી હતીઃ

(૧) હિંદના આંતરિક વહીવટમાં સોનાનું ચલણુ રાખવું ફાયદાકારક નથી; (૨) નોટો અને રૂપિયાનું ચલણુ હિંદની અંદર રાખવું; (૩) સોનાના સિક્કા પાડવા માટે જો પ્રજા તરફથી માગણી

થાય તો જ ટંકશાળ સ્થાપવી; (૪) સોનું લઇને બદલે રૂપિયા આપવાની ગોઠવણ રાખવી; (૫) સોનું અને મહોરેનો જથ્થો નોટોના ફેલાવાના પ્રમાણમાં રીઝર્વ રાખવો. આ પ્રમાણે સોનાના સિક્કાને ચલણમાં રાખવા માટે ઉપલા કમીશને ભલામણ કરી નહિ. દરમિયાનમાં મહાન યુદ્ધ શરૂ થયું, એટલે કોઈ પણ ભલામણ અમલમાં આવી નહિ અને એ રિપોર્ટ ખોરંભે પડયો.

યુદ્ધ દરમિયાન ચલણની સ્થિતિ

ચાંદીના ભાવ લડાઇ દરમિયાન ઘણા જ વધી ગયા અને રૂપિયામાં રહેલી ચાંદીની કિંમત રૂપિયા કરતાં વધી ગઇ, જેથી રૂપિયા ગાળી ચાંદી વેચવાનું ફાયદાકારક થઇ પડયું. પંદર વરસ સુધી રૂપિયો સોળ પેન્સની આસપાસ સ્થિર હતો તે સ્થિરતા ચાલી ગઇ. હિંદથી મોટી રકમનો માલ પરદેશ જતો હતો, પરંતુ આમદાની ઘણી ઘટી ગઇ હતી, જેથી રૂપિયો મોંઘો થવા માંડયો. રૂપિયો ૨૮ પેન્સ જેટલી હદે પહોંચ્યો. મુંબઇની ટંકશાળમાં સોનામહોરો પાડવાનું સરકારે શરૂ કર્યું.

બેલિંગ્ટન સ્મિથ કમિટિ

મહાયુદ્ધનાં પરિણામોથી ચલણ ઉપર થયેલી અસર તપાસવા ૧૯૧૯ માં બેલિંગ્ટન સ્મિથ કમિટિ નીમાઈ. તેની મુખ્ય ભલામણોમાં (૧) સોનાના સિક્કા પાડવા માટે મુંબઇની ટંકશાળ ફરી ખોલવાની ગોઠવણ કરવી; (૨) સોનું લઇને રૂપાનાણું આપવાની સગવડ કરી આપવી; અને (૩) રૂપિયાનું હૂંડિયામણ ૨૮ પેન્સ (બે શિલિંગ) માં નક્કી કરવું. આવડું ઊંચું હૂંડિયામણ રાખવા માટે કમિટિના સભ્ય શેઠ દાદીબા દલાલે સખ્ત વાંધો લીધો અને તેથી હિંદને મોટું આર્થિક નુકસાન થવાની આગાહી કરી. પરંતુ સરકારે તેમની દલીલો લક્ષમાં લીધી નહિ.

બે શિલિંગ હૂંડીના ભાવથી થયેલું આર્થિક નુકસાન

આવા ઊંચા હૂંડિયામણથી હિંદની સરકાર અને પ્રજાને ઘણું નુકસાન થયું છે અને હિંદી સરકારે પણ પોતાની ભૂલ કબૂલ કરી છે. હિંદથી નિકાશ થતા માલ ઉપર મોટું નુકસાન ભોગવવું પડયું અને ખેડૂતવર્ગને અનહદ ઓછા ભાવો મળ્યા. હિંદની નિકાશ કુલ રૂપિયા ૩૬૦) કરોડની લગભગ ગણતાં પરદેશના વેપારીઓએ સોળ પેન્સના હિસાબે હિંદને ૩૪ કરોડ પાઉંડ આપવા જોઇએ. પરંતુ હૂંડિયામણ બે શિલિંગ થયું જેથી એ ૨૪ કરોડ પાઉંડના હિંદમાં ૨૪૦ કરોડ રૂપિયા માત્ર મળ્યા. એટલે ખેડૂતોને ૧૨૦ કરોડ રૂપિયાની ચોખ્ખી નુકસાની ગઇ. સોળ પેન્સના ભાવે એક વસ્તુના પંદર રૂપિયા ખેડૂતને મળે, તેને બદલે ચોવીસ પેન્સના ભાવથી તેને માત્ર દશ રૂપિયા મળવા લાગ્યા. અને વિલાયતથી આવક માલવાળાને એક વસ્તુના સોળ પેન્સના ભાવે રૂપિયા આપવા પડતા, તેને બદલે માત્ર રૂપિયા દશ આપવા પડયા. અંગ્રેજ અમલદારોને પોતાની બચત તથા અંગ્રેજ વેપારીઓને પોતાના નફાના અવેજને વિલાયત મૂકતાં હૂંડિયામણનો મોટો નફો થયો.

રીવર્સ કાઉન્સિલ બીલો

હિંદનો નિકાશ વેપાર આમદાની માલ કરતાં હમેશાં વધારે હોવાથી યુરોપથી વધારાનાં નાણાં હિંદમાં મૂકવાનાં હોય છે. તેના માટે સ્ટેટ સેક્રેટરી લંડનમાં સોનું અથવા સોનાનાણું વિલાયતની બેંકો પાસેથી લઇને બદલામાં હિંદી સરકાર ઉપર હૂંડીઓ લખી આપે છે અને હિંદી સરકાર તેના બદલામાં રૂપિયા બેંકોને હિંદમાં આપે છે. હૂંડીઓને કાઉન્સિલ બીલો કહે છે. પરંતુ દુકાળ અથવા બીજાં કારણોને લીધે હિંદનો નિકાશ વેપાર ઓછો થતાં વધારાનો અવેજ હિંદમાં મોકલવાનો હોતો નથી. અને ઊલટું આમદાની વેપારના વધારાના અવેજને હિંદથી વિલાયત મૂકવો

પડે છે. જેથી હિંદી સરકાર સેક્રેટરી ઑફ સ્ટેટ ઉપર હૂંડીઓ લખી બેંકો પાસેથી રૂપિયા લે છે અને વિલાયતમાં સ્ટેટ સેક્રેટરી એ હૂંડીઓને બદલે સોનું અથવા સોનાના સિક્કા આપે છે. તેને રીવર્સ કાઉન્સિલ બીલો અથવા ઊલટી હૂંડીઓ કહે છે. અને તેવી હૂંડીઓ ક્વચિત જ લખાય છે.

રીવર્સ કાઉન્સિલથી થયેલ નુકસાન

હિંદી સરકારના ખજાનચી સર માલ્કમ હેલીએ બે શિલિંગના હૂંડિયામણને ટકાવવા ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યા. તેણે છૂટથી રીવર્સ કાઉન્સિલ બીલો ઊંચા ભાવે વેચવા માંડયાં. લેજિસ્લેટિવ એસેમ્બલીએ આ નીતિ સામે સખ્ત વિરોધ કર્યો, પરંતુ તેના ઉપર કાંઇ લક્ષ આપવામાં આવ્યું નહિ. સને ૧૯૨૦ માં બે શિલિંગ હૂંડિયામણનો કાયદો પસાર થયો. સને ૧૯૨૧ માં હૂંડિયામણનો ભાવ ઘટવા લાગ્યો અને સરકારે તેને ટકાવવા માટે પ્રયત્નો કર્યા, છતાં પણ ઘટીને ૧૫ પેન્સ થઇ ગયો. આ કૃત્રિમ હૂંડિયામણ ટકાવવાના પ્રયત્નમાં સરકારને ૩૫ કરોડની નુકસાની ભોગવવી પડી. બે શિલિંગના મોટા ભાવે ખરીદેલ હૂંડીઓના સોનાના સિક્કા વિલાયતમાં મળ્યા અને પાછા તે સિક્કાના પંદરથી સોળ પેન્સના ભાવે અહીં નાણાં મળ્યાં. ખાસ્સા ૩૫ કરોડ રૂપિયાની નુકસાની દેખીતી રીતે ભોગવવી પડી. **હિંદી મત અને રાહને ઠોકરે મારી બ્રિટિશ હક્કોનું રક્ષણ કરવાની નીતિનાં આવાં અનેક પરિણામો હિંદને ભોગવવાં પડયાં છે.** અધિકારીઓએ એકથી અનેક સમયે અમે કહીએ તે જ ખરું છે, એવા ખોટા ગુમાનથી હિંદને નુકસાનીમાં ઉતાર્યું છે. બે શિલિંગ આપી ખરીદેલી વસ્તુનો ૧। શિલિંગ ઊપજ્યો, છતાં અમારી નીતિ ખરી છે એવું કહેનાર હિંદના અમલદાર વર્ગ સિવાય બીજો કોઇ ભાગ્યે જ નીકળશે.

હૂંડિયામણની ૧૯૨૦ પછીની સ્થિતિ

બે શિલિંગનો હૂંડિયામણનો ભાવ કાયદેસર પસાર થયા પછી તરત ભાવ ઘટતા જ ગયા અને ૧૫ પેની સુધી થઇ ગયા. જો કે કાયદાપોથીમાં બે શિલિંગનો ભાવ હતો, છતાં પણ જ્યારે ૩૫ કરોડ નુકસાની આપતાં પણ ભાવ ન ટકાવી શકાયો ત્યારે સરકારે હૂંડિયામણના ભાવને પોતાનો કુદરતી રસ્તો લેવા દીધો, અને વચમાં પડવું મૂકી દીધું. અને બેલિંગ્ટન સ્મિથ કમિટિની ભલામણોનો અમલ કરવાનું મોકૂફ રાખ્યું. જાનેવારી ૧૯૨૩થી હૂંડિયામણનો ભાવ સહેજ વધ્યો અને ૧૬ પેન્સની લગભગ રહ્યો. હિંદી સરકારના સહકારથી ૧૯૨૪ના ઑકટોબરથી ૧૮ પેન્સ જેટલો ભાવ વધ્યો. આ રીતે માર્ચ ૧૯૨૬ સુધી હૂંડિયામણમાં લાંબો ફેરફાર ન થયો. સરકાર તરફથી બજેટ વગેરેમાં બે શિલિંગના આધારે હિસાબો ગણાતા, પરંતુ ખરેખરી રીતે એ ભાવ બજારમાં પાછો થયો જ નહિ.

હીલ્ટન યંગ કમીશન

હિંદના ભલા ખાતર હિંદી રાજ્યદ્વારીઓ સોનાનું ધોરણ અને ચલણ માગી રહ્યા હતા, પરંતુ સરકારે એ માગણીની હમેશાં અવગણના કરી હતી. એસેમ્બલીમાં આ વિષય ઉપર વારંવાર સખ્ત ચર્ચા થતી. જાહેર છાપાંઓમાં પણ પુષ્કળ ફરિયાદો થવા લાગી. છતાં સરકારે તે તરફ લક્ષ આપ્યું નહિ. પણ યુરોપિયન મંડળોએ જ્યારે એ વિષય ઉપર સરકારને કાંઇ પગલાં લેવા સૂચના કરી ત્યારે સરકારે હીલ્ટન યંગ કમીશન નીમ્યું. એ કમીશનમાં સર પુરુષોત્તમદાસ ઠાકોરદાસ સિવાય બાકીના સભાસદો પ્રજાનો વિશ્વાસ ધરાવતા નહોતા, તેથી જાહેર પ્રજા તરફથી કમીશનના બંધારણ સંબંધમાં ઘણી સખ્ત ટીકાઓ થઇ. પરંતુ સરકારે તેના ઉપર કાંઈ ધ્યાન આપવાની હમેશની રૂઢિ મુજબ દરકાર કરી નહિ.

કમીશને પોતાનો રિપોર્ટ તા. ૪ ઑગસ્ટ ૧૯૨૬ ના રોજ બહાર પાડયો.

હીલ્ટન યંગ કમીશનની ભલામણો

હિંદી પ્રજાના જાહેર મતે પ્રથમથી જ આશા બાંધી હતી, તેવી જ જાતનો બ્રિટિશ લાભોને જાળવનાર રિપોર્ટ કમીશને બહાર પાડયો. માત્ર સર પુરુષોત્તમદાસે હિંદના હિતને હૈડે રાખી જુદી વિરુદ્ધ મતની તપસીલ જાહેર કરી. કમીશને, હમણાં ૧૮ પેન્સનો રૂપિયાનો દર ચાલે છે તેમાં ફેરફાર કરવાથી ભાવોનું સમતોલપણું જાળવવું મુશ્કેલ થઇ પડશે એ દલીલ આપી, ૧૮ પેન્સના ભાવથી હૂંડિયામણ નક્કી કરવા ભલામણ કરી. સર પુરુષોત્તમદાસે તેની વિરુદ્ધ પોતાની તપસીલમાં એનો રદિયો આપતાં જણાવ્યું કે લાંબા વખત સુધી ૧૬ પેન્સનો રૂપિયો હિંદમાં રહ્યો છે. એ મૂકીને જો ૧૮ પેન્સનો રૂપિયો ઠરાવાશે તો ખેડૂતોને પોતાના કાચા પદાર્થોનો ૧૨ાા ટકા દેખીતો ઓછો ભાવ પરદેશના વેપારીઓ આપશે. પોતાની દલીલના ટેકામાં તેમણે જણાવ્યું કે, ખેડૂતોનું કરજ લગભગ ૮૦૦ કરોડ રૂપિયા લેખવામાં આવે, જેનો મોટો ભાગ ૧૬ પેનીનો ભાવ હતો ત્યારનો લીધેલો છે. ૧૮ પેનીનો રૂપિયો મુકરર થતાં એમનાં કરજ ઉપર ૧૨ાા ટકાનો બોજો વધશે!

સોનાનું ધોરણ (Gold Bullion standard)

કમીશને સોનાનું ધોરણ અખત્યાર કરવાની ફાઉલર કમિટિની ભલામણ મુજબની નીતિ ગ્રહણ કરવા ભલામણ કરી. આ ધોરણ પ્રમાણે ચલણખાતાના અધિકારીઓ લોકોને સોનું અથવા સોનાને બદલે બીજા દેશો ઉપર એક્ષચેંજ મુનસફી મુજબના ભાવો આપવા બંધાયેલ છે. સોનું ખરીદવાની હદ ઓછામાં ઓછી ૪૦૦ આઉંસ રાખવામાં આવેલ છે. નોટોને ચાંદીના ચલણમાં ફેરવવા વિરુદ્ધ

મત કમીશને જણાવેલ છે. હિંદની માગણી છે કે, પરદેશમાં મુખ્ય ચલણ સોનાનું છે, જ્યારે હિંદમાં રૂપાનું છે. રૂપાના ભાવમાં પુષ્કળ વધઘટ થતી હોવાથી હિંદને મોટું નુકસાન વારંવાર ભોગવવું પડે છે, જેથી પ્રજાપક્ષ સોનાના ચલણની મુખ્ય માગણી કરી રહ્યું છે. પરંતુ હિંદના લોકો છૂટથી સોનું હાથમાં આવતાં દબાવી રાખશે એ ભયથી બ્રિટિશ સરકાર સોનાનું ચલણ હિંદમાં ચાલવા દેતી નથી, જેથી હિંદમાં સોનાનું ચલણ સ્વીકારાઇ શકયું નથી. તે સિવાય હિંદી સરકાર ઉપર ઇંગ્લંડના નાણાવટીઓની લાગવગ અને સત્તા એટલા મોટા પ્રમાણમાં છે કે હિંદને સોનાના ધોરણનો લાભ મેળવવામાં અત્રેની સરકાર હમેશાં પછાત રહી છે.

વિલાયતમાં હિંદના હિસાબે રાખેલી જામીનગીરીઓ અને સોનું

સને ૧૯૨૬ ના ૩૦ એપ્રિલના રોજ હિંદી સરકારની ચલણી નોટો રૂ. ૧૮૫ કરોડની ચલણમાં હતી. તેની સામે ૮૫ કરોડ રૂપાનાણું, ૫૭ કરોડની અહીંની લોનો, ૮૧ કરોડની વિલાયતી લોનો અને ૩૦ કરોડનું સોનું હિંદી સરકાર પાસે મોજૂદ હતું. ચલણી નોટોની સામે આ રીઝર્વ રાખવાનો હેતુ છે. તે સિવાય હૂંડિયામણ નિભાવવા માટે પણ આનો ઉપયોગ થાય છે. જે સરકારની શાખ સારી હોય છે તેની નોટોનું ચલણ વધતું જ જાય છે. તા. ૧ એપ્રિલથી તા. ૧૫ જૂન ૧૯૨૭ સુધીમાં લગભગ ૧૪ાા કરોડ રૂપિયા ચલણમાંથી ખેંચી લેવાયા. જો ૧૬ પેન્સનો રૂપિયાનો દર નક્કી થયો હોત તો એ રૂપિયા ચલણમાંથી ખેંચી લેવા પડત નહિ. નોટોનું ચલણ હિંદમાં જ હોવાથી સોનું પણ હિંદમાં જ રાખવું જોઇએ, એ જાતની હિંદના નાણાંશાસ્ત્રના અનુભવીઓની દલીલ છે. તે સિવાય હિંદનું રીઝર્વ રાખેલું સોનું હૂંડિયામણ નિભાવવા સરકાર તરફથી વાપરવામાં આવે છે, તે હિંદના લાભોને મોટું નુકસાનકારક છે.

૧૮ પેન્સના હૂંડિયામણુની ખરાબ અસર

સર પુરુષોત્તમદાસે આગાહી કરી હતી, તે મુજબ ૧૮ પેન્સના હૂંડિયામણુની માઠી અસર દેશના વેપાર–ઉદ્યોગ અને નાના મોટા હુન્નરો ઉપર બરાબર થઇ છે. એમણે વધારામાં જણાવ્યું હતું કે આવી અસર હિંદના ખેડૂત વર્ગ અને વેપાર ઉપર તાત્કાલિક નહિ થતાં, ધીમે ધીમે વધતી જશે, અને ઉગ્ર સ્વરૂપ લેશે; અને થયું પણ તેમ જ છે. જ્યાં જુઓ ત્યાં મજૂર વર્ગમાં અશાંતિ, નાણાંબજારમાં ભીડ, નિકાશી વેપારમાં ઘટાડો અને ગરીબ વર્ગમાં વધતી જતી બેકારી: એ આ હૂંડિયામણુની ધીમી પણ સચોટ અસરનું પરિણામ જણાય છે. આ હૂંડિયામણુના દરથી પરદેશી કાપડને ૧૨ાા ટકાનો ફાયદો કુદરતી રીતે મળી ગયો છે, અને અહીંના કાપડના ઉદ્યોગને તેટલું જ નુકસાન થયું છે. દિનપ્રતિદિન ઈંગ્લાંડ, જાપાન અને બીજા દેશોના કાપડની આયાત આપણા દેશમાં વધતી જાય છે; ગામડી કાપડમાં જાપાનના માલ સામે હિંદની મિલો આ હૂંડિયામણને લીધે ઊભી શકતી નથી. ફેન્સી કાપડનું બજાર તો માન્ચેસ્ટરે હાથ કર્યું છે. બીજા ઉદ્યોગોમાં દિવાસળીનો, રસાયણનો ઉદ્યોગ અને બીજા નાના મોટા ઉદ્યોગની સ્થિતિ દયાજનક છે. સર જ્યૉર્જ શુસ્ટરે વારંવાર દલીલ કરી છે કે, ૧૮ પેન્સનો હૂંડીનો દર દેશના વેપારઉદ્યોગને કોઈ પણ રીતે નુકસાનકારક નથી, અને પરદેશી વેપારને અણઘટતો લાભ આપતો નથી. પરંતુ નામદાર શહેનશાહની સરકારનો ખુદ ટ્રેડ કમિશનર મી. એન્સકફ ૧૯૨૬–૨૭ ની સાલની "હિંદની આર્થિક સ્થિતિ" નામના પોતાના રિપોર્ટમાં ખુલ્લું જણાવે છે કે "૧૮ પેન્સનો હૂંડીનો દર આયાત કરનારાઓને એકંદરે લાભકારક છે. હિંદના નિકાશ વેપારને આ હૂંડિયામણથી ઘણી હાનિ પહોંચી છે. ધી લીગ ઑફ નેશન્સ તરફથી બહાર પાડેલા આંકડાઓથી જણાય છે કે આપણો નિકાશ વેપાર બહુ જ થોડો છે.

સને ૧૯૨૫ માં દુનિયાનો નિકાસ વેપાર

યુનાઇટેડ કિંગડમ	૧૨·૪૩	યુનાઇટેડ સ્ટેટસ	૧૬·૦૪
જર્મની	૬·૦	ફ્રાંસ	૭·૨૧

હિંદુસ્તાન ૪·૭૯

આ ઉપરથી જણાશે કે આપણો હિસ્સો નહિ જેવો જ છે. કાપડનો ઉદ્યોગ, લોખંડનો ઉદ્યોગ, દિવાસળીનો ઉદ્યોગ, કાગળનો ઉદ્યોગ, એવા બીજા ઘણા ઉદ્યોગોએ ટેરીફ બોર્ડને રક્ષણ માટે અરજી કરી હતી. આપણો વેપાર ઘટતો જાય છે, આપણા વેપારીઓ પાયમાલ થતા જાય છે.

આયાત માલને ઉત્તેજન

પરદેશોથી હિંદમાં આયાત થતા માલને ૧૮ પેન્સના હૂંડિયામણથી સારો ટેકો મળ્યો છે. ૧૯૨૭–૨૮ માં અમેરિકન રૂની ચાર લાખ ગાંસડી આયાત કરવી પડી હતી. ખાંડની આમદાની સાધારણ ચાર લાખથી પાંચ લાખ ટન જેટલી થતી હતી, પરંતુ હમણાં આઠ લાખ ટન જેટલી થાય છે. ગયા વર્ષે પાંચ લાખ ટન ઑસ્ટ્રેલિયન ઘઉંની આયાત આ દેશમાં થઇ હતી. દુકાળ જે વર્ષમાં ન હોય તે વર્ષમાં આવડી આયત અગાઉ કોઇ વખતે થઇ નહોતી. પરદેશી મશીનરી, કાપડ, મોટરકારો વગેરેની આયાત હૂંડિયામણના ટેકાને લીધે વધે છે.

હિંદની તરફેણમાં રહેતા વધારામાં થતો ઘટાડો

આવક વેપાર કરતાં ચડગતનો વેપાર હમેશાં હિંદની તરફેણમાં રહે છે. ૧૯૨૩ થી ૧૯૨૬ સુધી ત્રણ વર્ષમાં ૧૪૮ કરોડનો વાર્ષિક વધારો થયો હતો. તે પછીનાં ત્રણ વર્ષમાં સરાસરી માત્ર ૮૮ કરોડનો જ વધારો દેખાય છે. અને આ વર્ષે તો તેથી પણ ઓછો વધારો જોવામાં આવે છે. હિંદના અમલદારોના રાક્ષસી પગારો, ભથ્થાં, લશ્કરી ખર્ચ પેટે મૂકવાનાં નાણાં, પેન્શનો, અંગ્રેજ વેપારીઓનો નફો વગેરેનાં નાણાં મળી હિંદમાંથી લગભગ ૧૦૦

કરોડ જેટલા દર વર્ષે વિલાયત જાય છે. તે મોટી રકમને પહોંચી વળવા માટે દર વર્ષે એવડી જ રકમનો હિંદને આવક કરતાં નિકાશમાં વધારો થવાની મોટી આર્થિક અગત્ય રહે છે.

હિંદી રાજ્યદ્વારી મંડળોની માગણી

એસેમ્બલીમાં અને ફિડરેશન ઑફ ઇંડિયન ચેમ્બર્સમાં આવી હૂંડિયામણની નુકસાની માટે દર વર્ષે પોકાર ઉઠાવવામાં આવે છે. પરંતુ બ્રિટિશ લાભોને લીધે હિંદી સરકાર તે પ્રત્યે બેદરકાર રહે છે. મુંબઈની ઇંડિયન ચેંબર અને ફિડરેશને પોતાની છેલ્લી બેઠકમાં નીચે મુજબની માગણીઓ સરકારના નાણાંશાસ્ત્રી સર જ્યૉર્જ શુસ્ટર પાસે મૂકી હતીઃ—

પ્રજાના વિશ્વાસપાત્ર અર્થશાસ્ત્રીઓની એક નાની કમિટિ ૧૮ પેનીના હૂંડિયામણના દરની અસર કેટલી થઇ છે તેની નીચે પ્રમાણે તપાસ કરવા નીમવીઃ

(૧) દેશના વ્યવસ્થિત મોટા ઉદ્યોગો—જેવા કે કાપડ, પોલાદ વગેરે—ઉપર અસર;
(૨) નાના ઉદ્યોગો અને ગૃહ—ઉદ્યોગો ઉપર અસર;
(૩) નવા ઉદ્યોગો સ્થાપવાનો અવકાશ;
(૪) નાણાંબજાર ઉપર અસર;
(૫) આયાત—નિકાશ વેપાર ઉપર અસર;
(૬) ખેતીવાડી ઉપર અસર;
(૭) ખેડૂતવર્ગ, મજૂરવર્ગ, મધ્યમ વર્ગની સામાન્ય આર્થિક સ્થિતિ અને ખરીદવાની શક્તિ ઉપર અસર;
(૮) વધતી જતી બેકારીનું કારણ;
(૯) ના૦ હિંદી સરકાર અને પ્રાંતિક સરકારના બજેટ ઉપર અસર;
(૧૦) સરકારની સામાન્ય નાણાંવિષયક નીતિ ઉપર અસર.

ગઇ ફેબ્રુઆરીની ફિડરેશનની બેઠકમાં નામદાર સરકાર પાસે ફરી એવી કમિટિ નીમવાની માગણી થઇ હતી. પરંતુ હિંદી

ખજાનચીએ ભાર મૂકી જણાવ્યું હતું કે, આવી કોઈ માગણી સરકાર કબૂલ કરતી નથી. ૧૮ પેનીના હૂંડિયામણના દરમાં કોઇ વાતોનો ફેરફાર કરવાનો અથવા ફેરફાર વિષે કાંઇપણ વિચાર કરવાનો હિંદી સરકારનો ઇરાદો નથી. હિંદી સરકારના મત મુજબ મોટા હૂંડિયામણથી હિંદના આર્થિક લાભોને કોઇપણ પ્રકારનું નુકસાન નથી. નક્કી કરેલ એક જ ભાવથી વેપારઉદ્યોગને લાભ છે માટે હવે એ વિષય ફરી ચર્ચવાનો સરકારનો ઇરાદો નથી. તેથી કમિટિ નીમવાનું કબૂલ કરવા ના પાડી અને હિંદી મતને ઠોકરે મારવાની રાજનીતિને વળગી રહ્યા. વધારામાં જણાવ્યું કે સરકાર પોતાના દરેક સાધનનો ઉપયોગ કરી હૂંડિયામણ ટકાવી રાખશે.

ચાંદીનું વેચાણ

હૂંડિયામણને ટકાવી રાખવાને સરકારે કેટલાંક નુકસાનકારક પગલાં લીધાં છે. મોંઘા ભાવે ખરીદ કરેલી ચાંદી બજાર ભાવે એટલે મોટી નુકસાની ખાઇ લંડનમાં વેચી છે. ચાંદીનું મુખ્ય બજાર મુંબઇમાં છે, છતાં લંડનમાં ચાંદી વેચી અત્રેના વેપારીઓને અન્યાય કર્યો છે. ચાંદી વેચીને સોનું સામું લઇ રાખવાની કરન્સી કમીશનની ભલામણ અભરાઇ ઉપર ચડાવી લીધી છે. મોટી રકમની ચાંદી વેચી દુનિયાના ચાંદીબજારમાં મોટી મંદી આણી છે અને હિંદમાં ચાંદી ઉપર જકાત નાંખી પરદેશોમાં સોંઘી ચાંદી અને હિંદની અંદર મોંઘી ચાંદીનું ઊલટું રૂપ આપ્યું છે.

ચાંદી વેચવાથી રૂપાનું ચલણ તેટલું ઓછું થશે. ચલણ ઓછું થયાથી રૂપિયાની કિંમત વધે છે. રૂપિયાની કિંમત વધે અને ચલણ ઓછું થાય તો અઢાર પેન્સના હૂંડિયામણને ટેકો મળે છે. એ સિવાય ચાલુ વ્યાજના દરથી વધારે ભાવે ટ્રેઝરી બિલો કાઢી હૂંડિયામણનો ટેકો અપાય છે. ચલણમાં જાહેર અને ખાનગી રીતે ઘટાડો કરી અને બેંક રેટમાં વધારો કરી ૧૮ પેન્સના હૂંડિયામણના દરને ટેકો આપવામાં આવે છે. ૧૬ પેન્સનો હૂંડિયામણનો દર હોય તો આ ઉપાધિઓ કરવાની જરૂર ઊભી થાય નહિ.

ગાંધીજીના અગિયાર મુદ્દાઓ

૧ સંપૂર્ણ દારૂનિષેધ.

૨ હૂંડિયામણનો દર રૂપિયાની ૧૬ પેન્સ થા[illegible]

૩ જમીનમહેસૂલ ઓછામાં ઓછું અર્ધું કરી [illegible]વામાં આવે અને પછી ધારાસભાના અંકુશ તળે તે મૂકવામાં આવે.

૪ મીઠાનો કર તદ્દન નાબૂદ થાય.

૫ લશ્કરી ખર્ચ હાલ છે તેના કરતાં અર્ધો કરી નાંખી તેમાં ઘટાડો કરવાની શરૂઆત થાય.

૬ આ પ્રમાણે કરવાથી મહેસૂલમાં થતા ઘટાડાને અંગે મોટા મોટા પગારદારોના પગાર અર્ધા અથવા તેથી જેટલા ઓછા કરવાનું ઘટે તેટલા ઓછા કરવામાં આવે.

૭ પરદેશી કાપડ ઉપર સ્વદેશીની પૂરેપૂરી રક્ષા થાય એટલી જકાત નાંખવામાં આવે.

૮ શ્રી. હાજીનો હિંદી દરિયાકાંઠાના વેપાર સંબંધી કાયદાનો ખરડો પસાર કરવામાં આવે.

૯ સામાન્ય ન્યાયની અદાલતોએ ખૂનના અથવા ખૂનમાં મદદ કરવાના ગુના માટે જેમને તકસીરવાર ઠરાવ્યા હોય તેવા સિવાયના બધા રાજકીય કેદીઓને છોડી દેવામાં આવે, બી[illegible] રાજકીય ગુનાઓ માટે કામ ચાલતાં હોય તે બધાં બંધ થ[illegible] રાજદ્રોહ વિષેની ૧૨૪ અ કલમ, ૧૮૧૮ નું રેગ્યુલેશન ૨ એવા બીજા કાયદા રદ થાય, અને આજે દેશવટો ભોગ[illegible] રહેલા દરેક હિંદીને પાછા આવવાની પરવાનગી મળે.

૧૦ સી. આઇ. ડી. (ગુપ્તચર ખાતું) નાબૂદ કરવામાં આવે અથ[illegible] ધારાસભાના અંકુશ નીચે મૂકવામાં આવે.

૧૧ ધારાસભાના અંકુશ તળે રહીને આત્મરક્ષણને માટે જેને બં[illegible] જેવાં હથિયાર જોઇએ તેને તેવાં હથિયાર મેળવવાનો પરવા[illegible] આપવામાં આવે.